

บทปริทัศน์หนังสือ

“ทุนนิยมสุดแฉะ”

ศิลปิน อรรถศรี*

* นิสิตปริญญาโท, หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; อีเมล: sipapol.ak@gmail.com

รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 46 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2568): หน้า 169-190

กำลังเติบโตอย่างก้าวกระโดดในห้วงเวลาขณะผู้เขียนกำลังผลิตงานชิ้นนี้ ซึ่งส่งผลให้สังคมไทยสามารถเข้าถึงการถกเถียงกันในประเด็นดังกล่าวได้ง่ายยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้เอง บทปริทัศน์หนังสือนี้จึงทำหน้าที่ในสองส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนของการสรุปสาระสำคัญของการนำเสนอข้อถกเถียงในหนังสือเล่มดังกล่าว แบ่งออกเป็นการอภิปรายถึงสาระสำคัญผ่านการแบ่งกลุ่มเนื้อหาออกเป็น 5 ภาค ได้แก่ บทนำ, ภาค 1 รากฐานของทุนนิยมสอทดแนม, ภาค 2 ความก้าวหน้าของทุนนิยมสอทดแนม, ภาค 3 อำนาจผ่านเครื่องมือสำหรับความเป็นสมัยใหม่ที่สาม และบทสรุปปิดท้ายของหนังสือ โดยจะอภิปรายต่อกันตามลำดับ หลังจากนั้น ในส่วนที่สองจึงเป็นส่วนของการที่ผู้เขียนจะมีส่วนร่วมถกเถียงผ่านพรหมแดนของ รัฐศาสตร์ในการตั้งคำถามถึงบทบาทของรัฐท่ามกลางพฤติกรรมการช่วงชิงกำไรของทุนสอทดแนมภายใต้วิถีการผลิต² ที่ทุนสอทดแนมเข้ามาเป็นหอประกาศการตรวจจับ และรีดเค้นเอาข้อมูลพฤติกรรมของคนในสังคมยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนสำคัญยิ่งในชีวิตประจำวัน

เพื่อให้การทำความเข้าใจเบื้องต้นต่อนิยามของ “ทุนนิยมสอทดแนม” ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและเกิดความกระชับ ชูข้อพหุที่ได้กำหนดกรอบนิยามของทุนนิยมสอทดแนมไว้ด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ดังนี้

“1. ระเบียบเศรษฐกิจใหม่ที่อ้างสิทธิเหนือประสบการณ์ของมนุษย์ว่าเป็นวัตถุดิพรีสำหรับแนวปฏิบัติเชิงพาณิชย์ที่ซ่อนไว้ ทั้งการรีดเค้น การพยากรณ์ และการขาย

2. ตรรกะทางเศรษฐกิจแบบปรสิต ซึ่งทำให้การผลิตสินค้าและบริการตกเป็นรองสถาปัตยกรรมใหม่ระดับโลกแห่งการดัดแปลงพฤติกรรม

² วิถีการผลิต (mode of production) ในทางทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxism) หมายถึง องค์ประกอบรวมกันระหว่าง ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่สังคมเป็นผู้กำหนดบนเงื่อนไขของทักษะและเทคโนโลยี ซึ่งควบคุมเหนือกำลังการผลิต อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างแรงงาน, ปัจจัยการผลิต, เป้าหมายของการทำงาน และความสัมพันธ์ของชนชั้นทางสังคม อ่านเพิ่มเติม: Marxists Internet Archive, <https://www.marxists.org/glossary/terms/m/o.htm#mode-production> (สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2567).

นอกจากนั้น ภายใต้ระเบียบเศรษฐกิจดิจิทัลยังสร้างแรงจูงใจให้ทุนสอดแนมใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อครอบงำและพยายามดัดแปลงพฤติกรรมของผู้ใช้งาน ซึ่งก่อให้เกิดความท้าทายต่อระเบียบสังคมแบบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของปัจเจกในการตัดสินใจอนาคตทางการเมืองด้วยตนเอง ผู้การที่ประชาชนกลายมาเป็นแรงงานโดยไม่สมัครใจที่ถูกรีดเค้นเอากำไรจากการถูกเก็บข้อมูลส่วนบุคคลหรือแนวโน้มพฤติกรรมของบุคคลนั้น อีกทั้งยังมีความเสี่ยงที่จะถูกดัดแปลงพฤติกรรมด้วยอัลกอริทึมของระบบจนนำไปสู่การตัดสินใจอนาคตทางการเมืองที่ถูกโน้มน้าวชักจูงหรือติดกับดักห้องเสียงสะท้อน

ส่วนแรกเป็นส่วนของบทนำ เป็นภาพรวมว่าด้วยความท้าทายของระบบเศรษฐกิจหลังจากก้าวสู่ยุคที่ดิจิทัลมีบทบาทมากขึ้นในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ทว่าเหตุใดจึงก่อให้เกิดรูปแบบของเศรษฐกิจที่เรียกว่าทุนนิยมสอดแนม และการปรากฏขึ้นของทุนนิยมสอดแนมเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีนัยสำคัญอย่างไร นำมาสู่การตั้งข้อสังเกตต่อประเด็นเหล่านี้ในฐานะสัมพันธอย่างลึกล้ำต่อ “อำนาจ” ที่ช่วงชิงจากประชาชนสู่การควบคุมของทุนสอดแนมเพื่อสร้างผลกำไร ในที่สุดเกิดความท้าทายต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน จนแม้แต่รัฐเองก็ยอมโอนอ่อนให้ทุนในบางครั้ง รวมถึงยังไม่อาจควบคุมตามความเร็วของการพลิกผันทางดิจิทัลได้ทันทั่วทั้ง

ตัวอย่างประการหนึ่งซูบอฟฟ์ได้ฉายภาพให้เห็นก็คือ ตัวอย่างของ “เนสต์” (Nest) ซึ่งเป็นอุปกรณ์หนึ่งของเทคโนโลยีบ้านตระหนักรู้ (Aware Home) หรือบ้านอัจฉริยะ ที่เป็นตัวแทนของบ้านสมัยใหม่ที่จะใช้เซนเซอร์เก็บข้อมูลทุกพฤติกรรมของผู้อาศัยเพื่อคำนวณและทำงานประสานเพื่อความสะดวกสบายของผู้อาศัย อย่างไรก็ตาม อำนาจในการเก็บข้อมูลและเรียนรู้พฤติกรรมของผู้อาศัยในบ้านกลับถูกจำกัดภายใต้นโยบายความเป็นส่วนตัวที่ช่วงชิงอำนาจเหนือทรัพย์สินของผู้ใช้งาน ข้อมูลส่วนตัวที่ถูกเก็บไว้จะถูกนำไปแบ่งปันให้แก่อุปกรณ์อัจฉริยะชิ้นอื่น รวมถึงบุคคลที่สามซึ่งมีสิทธิอำนาจเหนือการเข้าถึงข้อมูลและนำไปใช้วิเคราะห์หรือพยากรณ์แนวโน้มต่อไป⁵ กล่าวคือ ผู้อาศัยในบ้านกลับสูญเสียเอกสิทธิ์เหนือทรัพย์สินโดยสิ้นเชิง ไม่เพียงแต่จะถูกตรวจจับพฤติกรรม

⁵ เฟ็งอ้าง, 16-18.

ตลอดเวลา หากแต่ถูกนำข้อมูลพฤติกรรมส่วนบุคคลไปวิเคราะห์เพื่อสร้างกำไรแก่บริษัท

ดังนั้นและตัวอย่างในข้างต้น แนวคิดสำคัญ 2 ประการ ได้ถือกำเนิดขึ้นภายใต้ยุคของทุนนิยมสอดแนม ได้แก่ แนวคิดการดัดแปลงพฤติกรรม และแนวคิดเรื่องลัทธิเทคโนโลยีเลี่ยงไม่ได้

สำหรับแนวคิดแรก เมื่อข้อมูลส่วนเกินเชิงพฤติกรรม (behavioral surplus) เป็นวัตถุดิบสำคัญในการแปลงเป็นผลิตภัณฑ์พยากรณ์เพื่อประโยชน์สำหรับซื้อขายในตลาดพยากรณ์พฤติกรรม ทุนสอดแนมจึงไม่เพียงแต่ใช้เทคโนโลยีในการรีดเค้นเอาวัตถุดิบสำคัญดังกล่าวให้มากที่สุด หากแต่พยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของปัจเจก จากปัจจัยการผลิตให้เป็นปัจจัยการดัดแปลงพฤติกรรม (means of behavioral modification) เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายและความมั่งคั่งของบริษัท⁶

ขณะที่แนวคิดเรื่องลัทธิเทคโนโลยีเลี่ยงไม่ได้ (inevitabilism) เป็นเรื่องของความพยายามของทุนสอดแนมในการอำพรางแนวทางปฏิบัติเชิงพาณิชย์ให้เกิดความพว้าเหวห่างกับเหตุผลความจำเป็นทางเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าแนวทางปฏิบัติของทุนนิยมสอดแนมนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถเลี่ยงได้แม้ว่าจะสามารถสังเกตได้ว่าเป็นแนวทางเพื่อให้เกิดกำไรมหาศาลของทุนสอดแนมก็ตาม⁷

ภาคที่ 1 ของหนังสือทุนนิยมสอดแนม เป็นการสำรวจพัฒนาการของประวัติศาสตร์ของทุนนิยมสอดแนม ซึ่งช่วยให้เห็นภาพของเส้นทางความพยายามของเอกชนในการช่วงชิงการแบ่งปันความรู้ในสังคม และแปรให้เป็นระเบียบสังคมในศตวรรษที่ 21 โดยวาดภาพพัฒนาการให้เห็นจุดเปลี่ยนพลิกผันจากความสำเร็จของระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีการผลิตแบบจำนวนมาก สู่ความสำเร็จที่ขับเคลื่อนด้วยประสบการณ์การบริโภคผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล

⁶ เฟ็งอ้าง, 19-20.

⁷ เฟ็งอ้าง, 26.

หากเปรียบเทียบความสำเร็จของก่อนและหลังเกิดการพลิกผันด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ความสำเร็จของความมั่งคั่งในศตวรรษที่ 20 มีจุดเริ่มต้นจากการผลิตแบบจำนวนมากของรถยนต์โมเดลทีโดยเฮนรี ฟอร์ด ถือเป็นการบุกเบิกตลาดการบริโภคด้วยการผลิตสินค้าจำนวนมากเพียงพอที่จะตอบสนองอุปสงค์ของผู้บริโภคที่เพิ่มขึ้น หรือกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิวัติการผลิต ทว่าจุดเปลี่ยนสำคัญอยู่ที่นวัตกรรมของบริษัทแอปเปิล การพลิกกลับประสบการณ์การบริโภคด้วยไอพอด (iPod) และไอทูนส์ (iTunes) ส่งผลให้เกิดการปฏิวัติความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคและเพลง ผ่านการลดข้ามผลิตภัณฑ์เชิงกายภาพ เช่น บรรจุภัณฑ์, พื้นที่เก็บ หรือการขนส่ง เป็นต้น และสามารถเข้าถึงผู้บริโภคโดยตรง รวมถึงการสร้างประสบการณ์การบริโภคแบบใหม่เพื่อตอบสนองความเป็นปัจเจกด้วยเทคโนโลยีการปรับเปลี่ยนเพลงตามต้องการของผู้ฟังแต่ละคนโดยเฉพาะ ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อพลวัตของอุตสาหกรรมเพลง ความสำเร็จของแอปเปิลจึงสรุปได้ว่าเป็นการสร้างผลิตภัณฑ์ที่พลิกผันสังคมจากการผลิตจำนวนมากด้วยมาตรฐานเดียวกันเพื่อตอบสนองการบริโภคแบบมวลชน เปลี่ยนไปเป็นตลาดดิจิทัลเพื่อตอบสนองการบริโภคที่สอดคล้องกับความเป็นปัจเจก⁸

ในบทที่ 1 ได้มีการกล่าวถึงกรณีตัวอย่างของบริษัทหนึ่งที่บุกเบิกทุนนิยมสอดแนม ภายใต้วิธีการผลิตที่ทุนนิยมสอดแนมแสวงกำไรจากการรัดเค้นข้อมูลและยืนยันอำนาจเหนือการจัดการข้อมูล โดยมีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสร้างมูลค่าจากการเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมการใช้งาน เพื่อสร้างกำไรให้บริษัทผ่านตลาดของการโฆษณาออนไลน์แบบกำหนดเป้าหมาย ชูบอฟฟ์เสนอว่าเป็นวงจรการนำมูลค่าพฤติกรรมมาลงทุนต่อ⁹ ซึ่งประกอบด้วย ขั้นแรกคือ บริษัทใช้ข้อมูลพฤติกรรมเพื่อทำประโยชน์ให้ผู้ใช้งาน ขั้นถัดมาเป็นการลงทุนกับประสบการณ์ใช้งานที่ดีขึ้นของผู้ใช้งานระบบ จากนั้นขั้นที่สามจึงเป็นการเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมมาเป็นวัตถุดิบของบริษัท ทำ्यที่สุดจึงเป็นขั้นของการที่บริษัทใช้ข้อมูลที่เก็บมา เพื่อใช้ในการปรับปรุงความเร็ว ความแม่นยำ และผลลัพธ์ให้

⁸ เฟ็งอ้าง, 42-43.

⁹ เฟ็งอ้าง, 84.

ตรงตามความต้องการ ก่อนจะนำไปใช้สร้างผลิตภัณฑ์อื่นที่พัฒนาประสิทธิภาพในการเข้าถึงตัวผู้ใช้งานได้อย่างแม่นยำมากขึ้นเรื่อยไปเพื่อสร้างพลวัตในตลาดโฆษณาออนไลน์ ตัวอย่างหนึ่งคือ การโฆษณาแบบกำหนดเป้าหมายที่เนื้อหา (content-targeted advertising) ที่บริษัทซึ่งได้จดสิทธิบัตรและสามารถใช้ทำกำไรจาก 1 ล้านดอลลาร์ต่อวันในปี ค.ศ. 2004 สู่กำไร 10,000 ล้านดอลลาร์ต่อปีใน ค.ศ. 2010¹⁰ นอกจากนั้น ผลของการสอดแนมเชิงพาณิชย์ยังทำให้รายรับสุทธิของบริษัทดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญหลังทดสอบระบบเพื่อเก็บข้อมูลและแสวงกำไรจากข้อมูลส่วนเกินเชิงพฤติกรรม จากในปี ค.ศ. 2001 รายรับสุทธิ 86 ล้านดอลลาร์ เพิ่มขึ้นเป็น 3,200 ล้านดอลลาร์ในปี 2004 นำไปสู่ข้อสรุปของซูบอฟฟ์ว่า การค้นพบส่วนเกินเชิงพฤติกรรม ส่งผลให้บริษัทข้างต้นมีรายรับเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 3,590 ในเวลา 4 ปี¹¹

ทั้งนี้วงจรมองว่าเป็นปัญหาอย่างไร ข้อสังเกตของซูบอฟฟ์ก็คือ วงจรในข้างต้นไม่มีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้ใช้งานระบบแม้ว่าจะเป็นผู้ที่ผลิตข้อมูลเชิงประสบการณ์ให้ทุนสอดแนมนำไปสร้างผลกำไรแก่บริษัท ทว่าผู้ใช้งานเหล่านั้นก็ไม่ใช่แรงงานที่ได้ผลตอบแทนจากการผลิตข้อมูลให้บริษัททำกำไรแต่อย่างใด อีกทั้งไม่ได้ครอบครองปัจจัยการผลิตเช่นกัน¹²

โดยสรุปแล้วในบทที่ 1 ซูบอฟฟ์ได้นำเสนอ 4 องค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจสอดแนม ประกอบด้วย ดังนี้¹³ องค์ประกอบแรกคือ ทรัพยากรของทุนนิยมสอดแนม ซึ่งใช้ข้อมูลเชิงพฤติกรรมของผู้ใช้งานออนไลน์เพื่อเป็นวัตถุดิบสำคัญหรือเรียกว่าเป็นสินทรัพย์สอดแนม (surveillance asset) ในการจัดทำผลิตภัณฑ์พยากรณ์จากแนวโน้มพฤติกรรมของผู้ใช้งาน เพื่อซื้อขายทำกำไรจากผู้โฆษณาและแสวงหารายรับจากการสอดแนม (surveillance revenue) แล้วจึงแปลงรายรับสู่ทุนสอดแนม (surveillance capital) โดยที่ทรัพยากรสะสมทุนลักษณะนี้เป็นพื้นฐานรองรับระเบียบเศรษฐกิจสอดแนม (surveillance economy) ด้วยเหตุนี้เองทำให้ซูบอฟฟ์เสนอว่า ประชาชนผู้ใช้งานบริการของบริษัททุนสอดแนม ไม่ถือเป็น

¹⁰ เฟ็งอ้าง, 98-99.

¹¹ เฟ็งอ้าง, 102-103.

¹² เฟ็งอ้าง, 84-85.

¹³ เฟ็งอ้าง, 108-112.

แรงงานของทุนสอแดนม ไม่ใช่สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของบริษัท แต่ถือว่าเป็น ผู้ถูกระทำที่ถูกรีดเค้นเอาข้อมูลเชิงพฤติกรรมไปเป็นวัตถุดิบในการพยากรณ์ ตัวผลิตภัณฑ์พยากรณ์พฤติกรรมต่างหากที่เป็นสินค้าที่ทุนสอแดนมใช้ทำกำไร จากความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้งาน เพื่อตอบสนองเป้าหมายของผู้โฆษณา หรือบุคคลที่สามอื่นใด ถัดมาเป็นองค์ประกอบของปัจจัยการผลิต หากข้อมูล เชิงพฤติกรรมถือเป็นวัตถุดิบ เช่นนั้นเทคโนโลยีปัญญาจักรกลก็เป็นเครื่องมือ สำคัญที่แปลงข้อมูลเชิงพฤติกรรมเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการทำนายที่หากได้รับปริมาณ ข้อมูลมากเพียงใดก็ยังสามารถสร้างผลิตภัณฑ์พยากรณ์ได้แม่นยำเท่านั้น ซึ่งปัจจัย ดังกล่าวยิ่งสร้างแรงจูงใจให้ทุนสอแดนมรีดเค้นข้อมูลที่จะละเอียดมากขึ้นและ พยากรณ์อนาคตของผู้ใช้งานได้มากขึ้นเท่านั้น ในส่วนขององค์ประกอบที่สามคือ ผลิตภัณฑ์ ซึ่งที่นี่ไม่ใช่ข้อมูลพฤติกรรมส่วนตัว หากแต่เป็นผลิตภัณฑ์พยากรณ์ ที่สร้างขึ้นจากปัญญาจักรกลเพื่อใช้ในการคาดการณ์พฤติกรรมอย่างแม่นยำตาม ความต้องการของบริษัทโฆษณาที่เป็นลูกค้า ทั้งนี้องค์ประกอบที่สี่คือ ตลาดที่ มีการซื้อขายพฤติกรรมในอนาคต ซึ่งถือเป็นพื้นที่ซื้อขายผลิตภัณฑ์พยากรณ์และ สร้างกำไรให้ทุนสอแดนมจากการรีดเค้นข้อมูลเชิงพฤติกรรมเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ จากการคาดการณ์พฤติกรรมล่วงหน้า อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงแต่ตลาดโฆษณา ออนไลน์เท่านั้น แต่ขอบเขตของตลาดซื้อขายข้อมูลพฤติกรรมยังมีขอบเขต ที่กว้างขวางเพื่อซื้อขายผลิตภัณฑ์ทำนายแนวโน้มพฤติกรรมในอนาคตของผู้คน

คำถามที่ตามมาคือ แล้วเศรษฐกิจสอแดนมเป็นปฏิปักษ์อย่างไร กับประชาธิปไตย คำตอบก็คือ เพราะทุนสอแดนมครองปัจจัยการผลิตอย่าง ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีในการสะสมและครอบงำข้อมูลพฤติกรรม ของมนุษย์ บริษัทจึงสามารถถูกล้างพฤติกรรมอันเป็นส่วนตัวของปัจเจก และ คาดการณ์แนวโน้มพฤติกรรมได้อย่างแม่นยำเพื่อทำกำไรได้อย่างเสรีโดยนับว่า ข้อมูลส่วนตัวอันส่วนบุคคลนั้นไม่ถูกเผยแพร่โดยตรง หากแต่เป็นวัตถุดิบที่ ถูกแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์พยากรณ์ตามความต้องการของลูกค้าในตลาดซื้อขาย พยากรณ์พฤติกรรมอีกลำดับ โดยที่ประชาชนทั่วไปไม่สามารถปกป้องความเป็น ส่วนตัวจากทุนสอแดนมได้เลย ประชาธิปไตยเสี่ยงข้างมากจึงไม่อาจอ้างสิทธิ อำนาจใดเหนือทุนสอแดนมเหล่านั้นได้แต่อย่างใด

22/4/2568 BE 09:25

¹⁶ เพิ่งอ้าง, 227-229.

ปฏิบัติการจากโลกออนไลน์สู่โลกชีวิตจริง ซึ่งในที่นี้ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพของการนอนหลับ, บทสนทนา หรือสุขภาพการรับประทานอาหาร เป็นต้น ขณะที่ประการที่สองคือ การขยายเชิงลึก ซึ่งเป็นการทะลุทะลวงรูปแบบพฤติกรรมอันละเอียดอ่อนของปัจเจกผู้ใช้งาน อาทิ รายละเอียดของบุคลิกภาพ หรือความเปราะบางทางอารมณ์ เป็นต้น ข้อมูลเหล่านั้นต่างถูกจับตาดูอย่างละเอียดเพื่อการสร้างผลิตภัณฑ์เชิงพฤติกรรมที่มีความแม่นยำ ซึ่งเกิดจากการสอดส่องที่ลึกและแยบยลผ่านระบบการปรับเฉพาะบุคคล ส่งผลให้ขอบเขตความลึกของการกลั่นข้อมูลเชิงพฤติกรรมเกิดความแม่นยำในการพยากรณ์บุคลิกภาพของผู้ใช้งานลงลึกในระดับของจิตไร้สำนึก

ทั้งนี้ในขั้นตอนสุดท้ายของพัฒนาการเพื่อให้ทุนสอดแนมได้ผลลัพธ์ที่รับประกันความสำเร็จทางธุรกิจ ก็คือ ปัจจัยการดัดแปลงพฤติกรรม ประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก ได้แก่ การปรับค่า (tuning) โดยอาศัยการส่งสัญญาณเพื่อปรับพฤติกรรมบุคคลอย่างแยบยล, การต้อน (herding) ซึ่งว่าด้วยการควบคุมองค์ประกอบของบุคคลในบริบทนั้น เพื่อปิดกั้นทางเลือกอื่นหรือขับเคลื่อนพฤติกรรมบุคคลให้มีความน่าจะเป็นสูง และการวางเงื่อนไขเพื่อโน้มนำให้เกิดพฤติกรรมเฉพาะเจาะจงหรือกดการกระทำใดไว้ ท้ายที่สุดแล้ว ผลการทดลองดัดแปลงพฤติกรรมในที่สุดแล้วจะนำไปสู่ผลิตภัณฑ์พยากรณ์คุณภาพสูงที่เทียบเคียงกับผลลัพธ์ที่รับประกันไว้ อีกทั้งยังสามารถปรับปรุงคุณภาพได้ตามการทดลองที่ต่อเนื่อง โดยตัวอย่างที่ปรากฏในหนังสือคือ บริษัท F ทดลองให้นิวส์ฟีดของผู้ใช้งาน 61 ล้านคน พบปุ่ม “I voted” แสดงการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาองเกรสสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 2012 เมื่อเทียบกับผู้ได้ข้อมูลข่าวสารแต่ไม่พบภาพของเพื่อนไปแสดงการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และกลุ่มที่ไม่ได้รับสารใดเป็นพิเศษ พบว่า การส่งสารเชิงสังคมมีผลกระทบต่อการดัดแปลงพฤติกรรมในโลกความเป็นจริง¹⁸ กล่าวคือ การทดลองดังกล่าวประสบความสำเร็จในการชี้นำความคิดของผู้ใช้งาน

¹⁸ เฟิ่งอ่าง, 319-326.

จะสามารถตีความได้ถึงความสอดคล้องกันระหว่างความสามารถของอำนาจผ่านเครื่องมือในการกลั่นข้อมูลเชิงพฤติกรรมและคำนวณพยากรณ์ถึงผลลัพธ์ได้อย่างแม่นยำ แต่ในกรณีของจีนนั้นมีการผนวกให้ทุนมาอยู่ภายใต้รัฐ ความร่วมมือกันระหว่างพัฒนาการทางเทคโนโลยีของทุนสอดคล้องกับรัฐจึงดำเนินร่วมกัน โดยเป้าหมายของรัฐจึงอยู่ที่การดัดแปลงพฤติกรรมของทั้งสังคม ทว่าคำถามในทางกลับกันคือ ความก้าวหน้าของการสอดคล้องที่สามารถพยากรณ์ได้ถึงพฤติกรรมที่ถูกดัดแปลงสู่ทิศทางที่รัฐปรารถนา แล้วชีวิตของตัวคนที่รัฐไม่ปรารถนาจะเป็นอย่างไรในเมื่อคะแนนเครดิตสังคมที่ลดลงอาจนำไปสู่การถูกตัดขาดจากสังคมที่ต้องการรักษาคะแนนส่วนตน และขาดโอกาสเข้าถึงสวัสดิการและคุณภาพชีวิตที่พลเมืองพึงได้รับ กรณีเช่นนี้ไม่เพียงแต่จำกัดขอบเขตเสรีภาพของพลเมืองในการกำหนดอนาคตของตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงการเติบโตของทุนสอดคล้องในการควบคุมพลเมืองและการออกห่างจากประชาธิปไตย เนื่องจากหากพิจารณาในระดับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของพลเมืองจีนในช่วง ค.ศ. 1978-2015 พบว่า ท่ามกลางส่วนแบ่งของรายได้ประชาชาติประชากรที่รายได้ร้อยละ 10 ของผู้มีรายได้สูงสุดมีส่วนแบ่งรายได้เพิ่มจากร้อยละ 27 เป็นร้อยละ 41 ขณะที่ส่วนแบ่งรายได้ของประชากรร้อยละ 50 จากผู้มีส่วนแบ่งรายได้ต่ำสุดกลับมีส่วนแบ่งรายได้ที่ลดลงจากร้อยละ 27 สู่เพียงร้อยละ 15 เท่านั้น ซึ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรจีนที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาดังกล่าว²⁵ แต่จะยังมีแนวโน้มเส้นระยะห่างของความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจยิ่งขึ้นระหว่างพลเมืองผู้ประพฤติดังความต้องการของรัฐกับพลเมืองที่ถูกทอดทิ้งไว้เบื้องหลังโดยสังคมที่ยึดติดกับการรักษาระดับของเครดิตทางสังคมจนนำไปสู่สังคมที่เหลื่อมล้ำอย่างสุดโต่ง ท่ามกลางสังคมที่ผลักดันเองให้เป็นคนอื่นที่แยกขาดจากกันหากยังคงดำรงระเบียบทางสังคมที่ยึดติดการพยากรณ์อย่างสุดโต่งต่อไปในภายภาคหน้า

²⁵ Thomas Piketty, Li Yang, & Gabriel Zucman, "Capital Accumulation, Private Property, and Rising Inequality in China, 1978-2015." *American Economic Review*, Vol. 109, No. 7 (2019), 2484-2485.

บทสรุปของหนังสือเป็นการเน้นย้ำถึงจุดเด่นสำคัญ 3 ประการ ที่ทำให้ทุนสออดแนมแตกต่างออกไปจากทุนนิยมแบบตลาด ได้แก่ เอกสิทธิ์ในการควบคุมเสรีภาพ, ละเลยการตอบแทนในวิถีการผลิต และการมอบอำนาจให้อำนาจแก่ความคุ้มครองวิสัยทัศน์สังคมแบบรวมหมู่ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวทำให้ทุนนิยมสออดแนมมีความแตกต่างจากทุนนิยม โดยแต่ละปัจจัยสามารถอธิบายโดยสรุปดังอภิปรายต่อไปนี้

ประการแรกคือ ทุนสออดแนมพยายามช่วงชิงสิทธิอำนาจจากรัฐในการควบคุมเหนือเสรีภาพและความรู้ของประชาชน โดยที่นายทุนและนายทุนสออดแนมมีลักษณะร่วมกันคือ การยื่นกรณต่ออธิปไตยจากการกำกับควบคุมโดยอ้างอิงถึงตลาดเสรีอย่างสุดโต่งที่ประกอบสร้างจากกรอบคิดเรื่องมือที่มองไม่เห็นของ อัดัม สมิธ (Adam Smith) หรือแนวคิดแบบ ฮาเย็ก ที่สนับสนุนตลาดเสรีให้เกิดการแข่งขันกันทำและแบ่งปันความรู้ในการใช้ทรัพยากรกันอย่างเท่าเทียม ทว่าด้วยวิถีการผลิตแบบทุนนิยมสออดแนมทำให้ความรู้และข้อมูลจำเป็นต้องถูกเก็บอย่างเบ็ดเสร็จและปิดลับ ขณะเดียวกันเพื่อสร้างความแน่นอนในตลาดพยากรณ์กลับยิ่งเกิดแรงจูงใจให้ทุนสออดแนมทำการดัดแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นการแทรกแซงความอิสระของปัจเจกด้วยความแม่นยำในการพยากรณ์และทำการใดให้บริษัทเพื่อนำมาพัฒนาความสามารถของการวัดค้นข้อมูลและการพยากรณ์เป็นวงจรที่ส่งเสริมเสรีภาพของทุนสออดแนมจากการกำกับของตลาดและยังครอบครองความรู้ของทั้งสังคมเพื่อการดัดแปลงพฤติกรรม

ถัดมาประการที่สองคือ ทุนสออดแนมแตกต่างจากทุนนิยมในเรื่องของการหลีกเลี่ยงการต่างตอบแทนระหว่างปฏิสัมพันธ์ของผู้เล่นในตลาดทุนนิยม ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ให้ความสนใจต่อการตอบแทนของแรงงานที่ถูกละเมิดสิทธิและความเป็นส่วนตัวเพื่อสออดส่งพฤติกรรมและวัดค้นเอาวัตถุดิบข้อมูลเชิงพฤติกรรมมาใช้เป็นปัจจัยการผลิตในเศรษฐกิจสออดแนม และนำมาใช้เพื่อมุ่งตอบสนองทางธุรกิจแก่คู่ค้าเชิงพาณิชย์โดยตรง หากแต่ทุนนิยมสออดแนมยังมีปัญหาของการจ้างงานที่น้อยเมื่อเทียบกับโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรของทุนสออดแนมที่ใช้เพื่อการสร้างผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้จะส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำ

ทางเศรษฐกิจระหว่างการจ้างงานที่ลดลงและถูกแทนที่ด้วยจักรกลท่ามกลางทุนสออดแนมที่ธุรกิจเติบโตสร้างรายได้มากขึ้นจากการรีดเค้นข้อมูลและสร้างรายได้มหาศาลจากผลิตภัณฑ์ยากรรม อีกทั้งยังส่งผลเสียต่อพัฒนาการของประชาธิปไตยที่เป็นพื้นที่ปลั่งเสียงของประชาชน เพราะว่าการที่ทุนสออดแนมกลายเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจที่เติบโตทางธุรกิจด้วยทุนทางเทคโนโลยีและจ้างงานเพียงเล็กน้อย ท่ามกลางสถานการณ์ที่ทุนสออดแนมมีความสัมพันธ์กับสังคมในฐานะวัตถุดิบการผลิตมากกว่าที่จะสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนด้วยการมอบผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่น ทำให้ทุนสออดแนมไม่จำเป็นต้องสนใจกรอบคิดเรื่องการพึงพิงแรงงานจำนวนมากในการผลิต ประชาชนจึงสูญเสียพื้นที่ในการต่อรองทางการเมืองเพื่อเรียกร้องให้เกิดผลต่างตอบแทนในทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมต่อผู้ใช้งาน

ประการสุดท้าย ความเป็นส่วนรวมที่เทียบเท่ากัน (equivalence) เนื่องจากเป้าหมายหนึ่งของทุนสออดแนมเป็นการสร้างระเบียบสังคมแบบอำนาจนิยมที่มีบริษัทเอกชนถือครองอำนาจ ผ่านการดึงเอาปัจเจกเข้ามีส่วนร่วมในชุดความคิดแบบรวมประสาทเพื่อผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ภายใต้กำกับของตลาดของเศรษฐกิจสออดแนม กรณีตัวอย่างหนึ่งเป็นการที่บริษัททุนสออดแนมหนึ่งที่ยินยอมให้ผู้โฆษณาโฆษณาของตนเองไปปรากฏในหน้านิวส์ฟีดที่สัมพันธ์กับเนื้อหาที่เกี่ยวกับความเกลียดชังชาวยิวหรือความเข้าใจผิดในเชิงประวัติศาสตร์ที่มีต่อชาวยิว เป็นต้น²⁶

ท้ายที่สุดแล้ว หนังสือ “ทุนนิยมสออดแนม” ขณะที่หนังสือดังกล่าวช่วยชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ทุนนิยมสออดแนมมีต่อเศรษฐกิจและการเมืองโดยหลัก 2 ประการ แบ่งเป็นการคุกคามของทุนสออดแนมที่มีต่อระบอบประชาธิปไตยผ่านการสอดส่องเพื่อดัดแปลงพฤติกรรมของประชาชนเพื่อผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ของบริษัท และเกิดการบิดเบือนความสัมพันธ์ต่างตอบแทนในตลาดระหว่างทุนกับแรงงานและประชาชนทั่วไปผู้ถูกรีดเค้นข้อมูลวัตถุดิบ อย่างไรก็ตามปัญหาที่ผู้เขียนต้องการถกเถียงเพิ่มเติมมีอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ ปัญหาของการเติบโตของ

²⁶ เฟิ่งอ้าง, 553.

การถือครองอำนาจการต่อรองที่ลดลงเมื่อเผชิญกับจักรกลอำนาจริยะสามารถ
แทนที่แรงงานได้โดยไม่มีความเสี่ยงในการรวมตัวเพื่อต่อรองสวัสดิการต่อนายจ้าง

ท้ายที่สุดความท้าทายที่แรงงานสายเทคโนโลยีที่เผชิญความไม่มั่นคงในการจ้างงานภายใต้ทุนเทคโนโลยีจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของแรงงานในการต่อรองเพื่อการจ้างงานที่มั่นคงและสวัสดิการต่างตอบแทนที่เหมาะสมหรือไม่ ในภาพภาคหน้า หรือกลับกัน ไม่เพียงแต่ทุนนิยมสอดแนมจะยิ่งกดให้แรงงานในยุคทุนนิยมสอดแนมจะต้องเพียงเผชิญความเปราะบางในการแข่งขันในตลาด แต่ยังต้องพบกับความแปลกแยกในการรับจ้างงานที่ต้องเผชิญกับชั่วโมงทำงานมากขึ้นจนนำมาสู่ความแปลกแยกจากทั้งอาชีพ, ชีวิตส่วนตัว และสังคมรอบตัว จนก่อให้เกิดการอุทิศกำลังแรงงานให้แก่การงานที่ไม่มั่นคงนี้ต่อไปหรือไม่ ในภาพภาคหน้า

นอกจากนั้นสุดท้ายแล้ว จากที่หนังสืออภิปรายถึงความสามารถของทุนสอตนมในการพยายามดัดแปลงพฤติกรรมของปัจเจกผู้ใช้งานให้คล้อยไปตามการจัดการของอัลกอริทึมและกลายเป็นผลิตภัณฑ์พยากรณ์ของบริษัท ความเสี่ยงที่การเมืองไทยกำลังเผชิญในปัจจุบันนั้นไม่อาจปฏิเสธถึงประเด็นการแบ่งขั้วทางการเมืองที่นับวันยิ่งรุนแรงยิ่งขึ้น จากความขัดแย้งแบ่งสีของเสื้อเหลือง (กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) และเสื้อแดง (กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ หรือ นปช.) สู่การประท้วงของกลุ่ม กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข) ที่เปิดโอกาสให้คณะรัฐประหารเข้ายึดอำนาจ จนในการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2562 เกิดการแบ่งขั้วเป็นฝ่ายสนับสนุนประชาธิปไตยและฝ่ายสนับสนุนกองทัพ อย่างไรก็ตาม หลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566 ได้มีแนวโน้มการแบ่งขั้วทางการเมืองใหม่อีกครั้งระหว่างขั้วที่สนับสนุนรัฐบาลพรรคเพื่อไทยหลังตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคอนุรักษนิยมอย่างพรรครวมไทยสร้างชาติ, พรรคพลังประชารัฐ หรือ พรรคภูมิใจไทย เป็นต้น โดยมีอีกขั้วหนึ่งคือ พรรคก้าวไกลที่ยืนยงไม่ตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคฝ่ายอนุรักษนิยมในข้างต้น ท่ามกลางสถานการณ์ที่เกิดการแบ่งขั้วระหว่างฝ่ายรัฐบาลพรรคเพื่อไทยกับฝ่ายค้านพรรคก้าวไกล ประเด็นหนึ่งที

สามารถตั้งข้อสังเกตได้คือ บทบาทของทุนสโตนแมนในการกำกับควบคุมความคิด
รวมหมู่ของสังคมที่ถูกจักรกลคิดค้นเอาข้อมูลเชิงพฤติกรรมมาใช้เพื่อดัดแปลง
พฤติกรรมและสร้างผลิตภัณฑ์ทำกำไรจากการที่ความคิดเห็นแตกต่างเข้า
ปะทะกรรมบนโลกออนไลน์โดยมีปัญญาประดิษฐ์สอดส่อง, ดัดแปลง และส่งโฆษณา
ที่เข้ากับพฤติกรรมบนโลกออนไลน์

เมื่อพิจารณาจากในแง่นี้ ประชาธิปไตยจึงมีโอกาที่จะเผชิญอันตรายจากการแบ่งแยกสังคมอย่างรุนแรงภายใต้การควบคุมของทุนสโตนัม ด้วยการสนับสนุนการต่อต้านความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเองด้วยกลไกอัลกอริทึมที่พยายามสร้างการมีส่วนร่วมของสังคม ทว่าไม่ใช่การสร้างส่วนร่วมที่มีคุณภาพต่อการพัฒนาประชาธิปไตย หากแต่เป็นการสร้างความคิดรวบหมู่และสะสมความรุนแรงในการเผชิญหน้าบนโลกออนไลน์ที่จะทำให้ประชาชนยิ่งสูญเสียความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่างแบบประชาธิปไตยที่จำเป็นต้องอดทนและเปิดกว้างให้มีการถกเถียงกันเพื่อหาทางออกร่วมกันในการพัฒนาการเมืองไทย หากแต่เราจึงจำเป็นต้องตั้งคำถามไม่ว่าจะในกรอบของบทบาทรัฐในการออกกฎหมาย หรือบทบาทของพลเมืองในการร่วมคุ้มครองสิทธิเหนือการตัดสินใจอนาคตของตัวเอง เพื่อนำไปสู่การพิจารณาถึงแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันต่อการขึ้นำเพื่อดัดแปลงพฤติกรรมโดยทุนสโตนัม และรักษาพื้นที่สุดท้ายในการประนีประนอมทางการเมืองท่ามกลางความคิดเห็นที่แตกต่างตามแนวทางประชาธิปไตยในที่สุด

